

mieszczanskij. In: Architektura Wrocławia, Tom I, Dom. Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1995, s. 96.

- 11) Např. fekální jáma přiložená k dvornímu průčelí stavby dřevěného domu z 12. století z Villingen - P. Donat, Zum städtischen Hausbau des Hochmittelalters in Mittel- und Süddeutschland. In: Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa, Památky archeologické - supplementum 6, Praha 1996, obr. 3.
- 12) J. Oexle, cit. v pozn. 7, s. 365.
- 13) Tamtéž, s. 371.
- 14) J. E. Schneider, Der mittelalterliche Steinbau in Zürich. In: Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300. Landesdenkmalamt Baden-Württemberg und Stadt Zürich 1992, s. 246.
- 15) D. Menclová, České hrady I, Praha 1972, obr. 127.
- 16) T. Durdík, Encyklopedie českých hradů, Praha 1995, s. 240.
- 17) J. Anderle, Pozdně románský hrad Loket, Průzkumy památek 5/1, 1995, obr. 11.
- 18) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 233.
- 19) T. Durdík, Počátky a geneze hradů 13. století v přemyslovském loveckém hvozdu, Muzeum a současnost 5, 1982, obr. 9.
- 20) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 125.
- 21) T. Durdík, cit. v pozn. 16, s. 153 - 154.
- 22) Za upozornění děkujeme J. Varhaníkovi a T. Durdíkovi.
- 23) M. Rykl, Litovice - hloubkový průzkum tvrze, Průzkumy památek 2/1, 1995, s. 65.
- 24) Tamtéž, s. 66.
- 25) Tamtéž, s. 66.
- 26) O. Völckers, cit. v pozn. 8, s. 55.
- 27) D. Menclová, cit. v pozn. 15, s. 88 a 90.
- 28) H. Götze, Castel del Monte. Gestalt und Symbol der Architektur Friedrichs II., München 1984, s. 54.
- 29) J. Varhaník, K původu stavebního typu hradu Špilberka, Archaeologia historica 23, 1998, s. 385.
- 30) H. Prickler, Burgen und Schlösser, Ruinen und Wehrkirchen im Burgenland, Wien 1972, s. 91.

DER FUND EINES ABORTRISALITS IM ROMANISCHEN HAUS KONSKR.-NR. 16/I IN DER ALTSTADT IN PRAG

Im Rahmen der Bearbeitung eines Katalogs der Prager romanischen Häuser widmete man die entsprechende Aufmerksamkeit der romanischen Bebauung des Grundstückes des einstigen Hauses Konkr.-Nr. 16/I in der Prager Altstadt, dessen Kern zu den bekanntesten und prächtigsten frühmittelalterlichen Wohngebäuden Prags zählt. In der hinteren Partie der Parzelle existiert ein weiterer alleinstehender romanischer Bau, wohl eines etwas späteren Ursprungs als der Kern, dessen Untergeschoss im Gegensatz zur überwiegenden Mehrheit der übrigen Häuser nicht eingetieft, sondern auf dem Niveau des umliegenden Geländes ausgebaut wurde. Bei seiner umständlichen Dokumentierung wurde eine kleine romanische Mauer festgestellt, die ihn mit dem Kern verbunden hatte; man registrierte eine Laibung des Eingangs in das Gebäude und entdeckte schließlich an der Ostwand des Hauses eine rechteckige aus Steinquadern gemauerte Abfallgrube mit den Innenmaßen 205 zu 150 cm und den vorausgesetzten Außenmaßen 175 zu 240 cm. Es handelt sich offensichtlich um einen Abortrisalit, der den ersten Beleg der Existenz solcher Einrichtung bei romanischen Häusern in Prag und den einzigartigen glaubwürdigen Beweis für die Wohnfunktion der Obergeschosse jener sämtlich physisch nicht mehr existierenden Häuser darstellt. Wahrscheinlich in der Gotik vertiefte man die Abfallgrube nachträglich mit dem ovalen Grundriss minimal um weitere 2 m. Die humose Füllung dieses Teiles der Grube bleibt bislang nicht ausgefüllt. Aus der romanischen Periode kennt man entferntere inländische Analogien bisher lediglich aus der Burgenbaukunst. Baulich vergleichbare Elemente kann man an einigen romanischen Häusern im Rheinland und an den relativ entfernten Burgen Friedrich II. in Süditalien (Gravina di Puglia) finden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag 1-Altstadt. Situation des Hauses Konkr.-Nr. 16/I (Zeichnung von S. Matoušová).

Abb. 2: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Situation der romanischen Bebauung der Parzelle. Vom Vorderhaus Untergeschoss eingezeichnet, vom Hinterhaus Untergrundpartien; die Grundrißebene ist nicht die gleiche. Die

oberirdische Situation des trapezförmigen Hauses extra eingezeichnet. Gestrichen - Parzellengrenze aus der Vorassanationszeit (Zeichnung von S. Matoušová).

Abb. 3: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Ansicht der Quaderwände der Abfallgrube (Zeichnung von S. Matoušová und M. Semerád).

Abb. 4: Prag 1-Altstadt, Haus Konkr.-Nr. 16/I. Schnitt über die Grube im Orte der Gewölbekante: 1 - Bauschutt aus dem 17. Jahrhundert in dem aus Steinquadern gemauerten Teil der Grube, 2 - humose Füllung aus dem 14.- 15. Jh. in der nachträglich untergrabenen Partie der Grube (Zeichnung von S. Matoušová und M. Semerád).

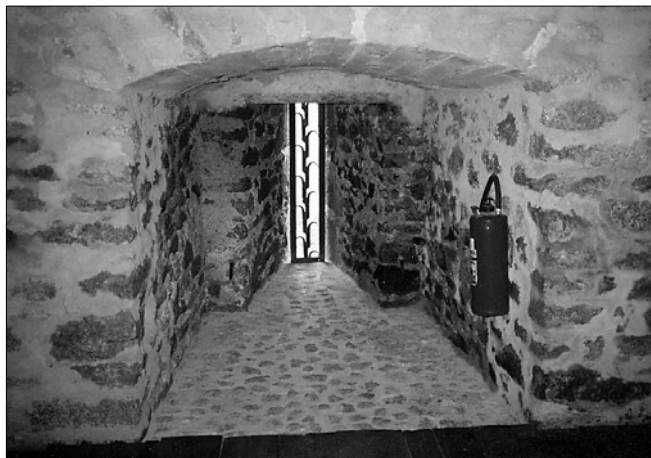
Abb. 5: Burg Lockenhaus (Burgenland, Österreich). Abortrisalit am spätromantischen Burgturm, Ansicht von Norden (Aufnahme J. Škabrada, 1998).

Abb. 6: Burg Lockenhaus (Burgenland, Österreich). Innenraum des Oberteils des Abortrisalits - Blick aufwärts (Aufnahme J. Škabrada, 1998).

(Übersetzung J. Noll)

POZDNĚ ROMÁNSKÉ KOMOROVÉ STŘÍLNY HRADU LANDŠTEJNA

JIŘÍ VARHANÍK

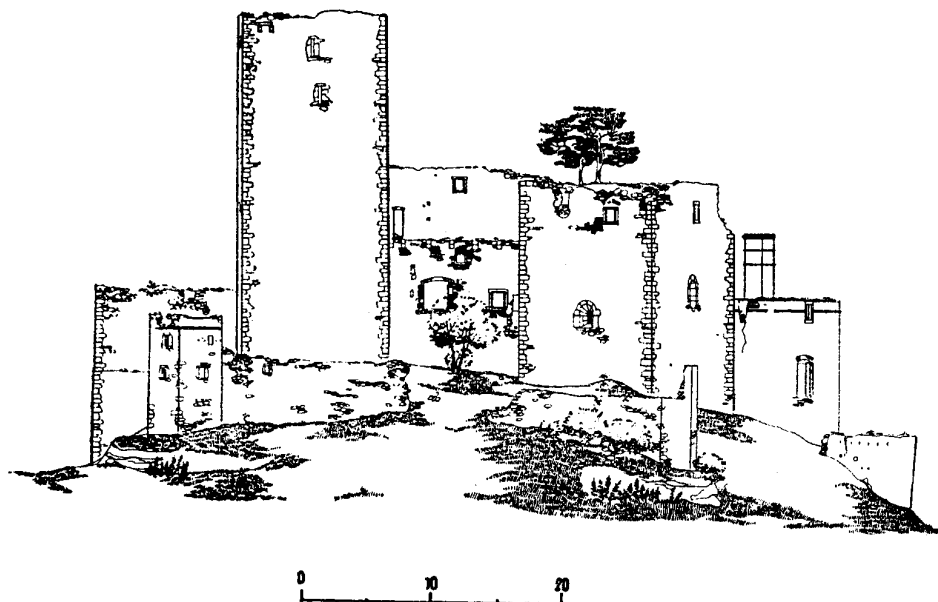

Obr. 1: Landštejn, komorová střelna v severovýchodní zdi velké věže (foto J. Varhaník, 1997).

Za vrchol fortifikační architektury 13. století je pokládán typ francouzského kastelu.

Základními skladebnými jednotkami jeho dispozice jsou válcové věže, umožňující křížové postřelování prostoru před kurtinami. Účinnost tohoto flankovacího systému se ovšem odvozovala nejen od vzájemného vztahu věží a kurtin, ale především od počtu a umístění střeleckých stanovišť. Ta se proto neomezovala jen na obvyklé ochozy, ale fortifikace byla koncipována tak, aby bylo možné tyto prostředky aktivní obrany situovat i v nižších úrovních. Tyto střelny pro lukostřelce, zpravidla v podobě výklenků vynechaných v mase zdiva, se navenek uplatňují jako úzké, avšak nápadně vysoké otvory, a dotvářejí tak charakteristické vzezení těchto západoevropských staveb.

Přes předpoklad poměrně časného importu francouzského kastelu do tehdejšího českého království, v případě Týřova a Konopiště dokonce přímého, nezprostředkovaného, však zaráží okolnost, že na žádné z těchto staveb se jednoznačně nepodařilo zjistit výskyt takovýchto střel. Bez

Obr. 2: Landštejn, pohled od severovýchodu (zaměření z r. 1957, podle J. Kuthana).

nich je totiž flankovací systém tohoto typu degradován do role pouhé kulisy a jeho účinnost je pak srovnatelná s jeho předchozími řešeními s plnými věžicemi, umožňujícími aktivní obranu pouze z úrovně ochozu. Podobně po působení francouzských mistrů u nás v následujícím 14. století, bezpečně prokazatelném jak písemnými prameny, tak morfologicky, se žádná taková zařízení nedochovala.²⁾

Jediným případem, kdy byl v dosavadní literatuře zaznamenán na českých hradech poněkud vyšší šterbinový otvor, je nedávný nález zazděného okénka velké věže hradu Křivoklátu o rozměrech 11 × 153 cm, u něhož však není předpokládána širší komora. Vzhledem k tomu, že věž je

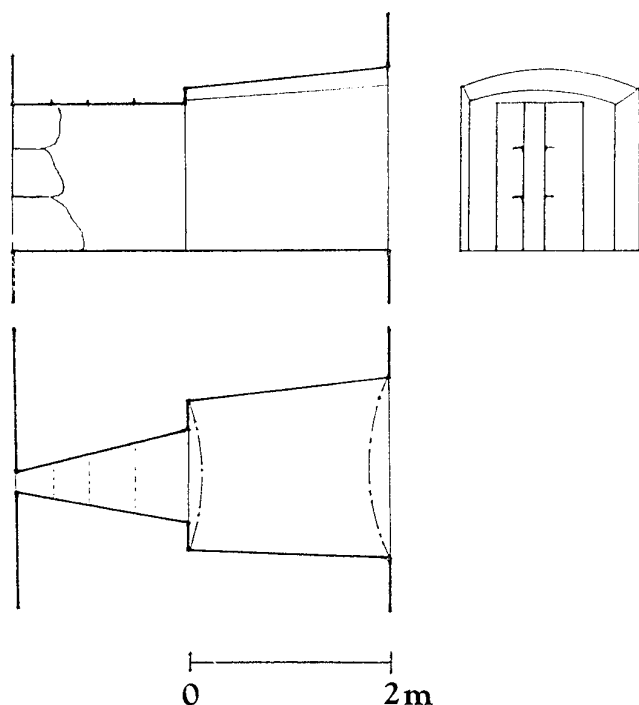
storná, segmentově zaklenutá špaleta mírně lichoběžníkového půdorysu, široká v rovině vnitřního líce zdi 174 cm a dosahující výšky 178 cm a hloubky 2 m. V jejím čele je situován otvor o šířce 90 cm, nálevkovitě se zužující k vnějšímu líci zdi, kde jeho rozměry činí 21 × 144 cm. Jeho světla výška je konstantní, parapet je v úrovni podlahy vnitřní špalety a koresponduje s úrovní interiéru tohoto patra věže. Stojky ostění jsou tvořeny dvěma trojicemi masivních kvádrů, vnější užší část je kryta tesanými překlady, jinak jsou líce zdíva i záklenek špalety provedeny z lomového kamene. Otvoru se sice dotkla obnova hradu v 80. letech tohoto století, ale je zřejmé, že k žádnému zkomolení jeho proporcí nedošlo. Dokládá to také jeho popis a fotografická dokumentace v eleborátu stavebně historického průzkumu SÚRPMO, který mj. zaznamenává, že poslední vnitřní překlad chybí.³⁾ Skutečně je zde dnes také osazena pečlivě opracovaná, od ostatních se nápadně odlišující deska se zaoblenou hranou, nejspíše architektonický článek pocházející z jiné části hradu.

Dvojice obdobných, ale hůře dochovaných otvorů se uplatňuje v následujícím podlaží v severovýchodní a jihovýchodní zdi věže. Základní odlišnost spočívá v tom, že světlost okének je nižší a stojky jejich ostění jsou tvořeny pouze dvojicemi kvádrů. V důsledku toho mají obě zvýšený parapet oproti úrovni podlahy špalety.

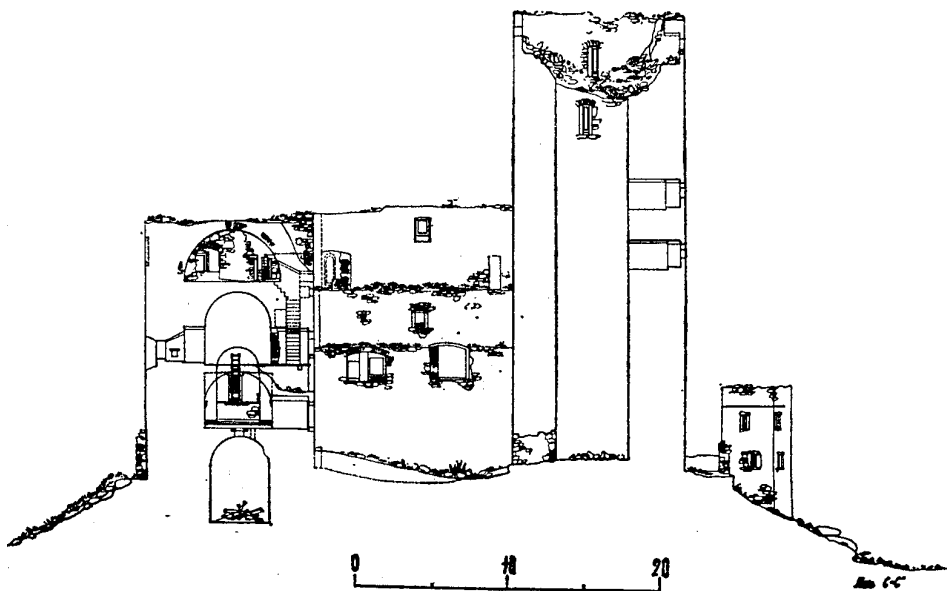
Pozoruhodné je půdorysné vytyčení všech tří otvorů. Zužující se špalety vlastního střilnovitého otvoru leží na přímkách, jejichž průběh je dán spojnici vnitřních nároží špalety v úrovni vnitřního líce zdíva věže, a vlastního navenek se otvírajícího okenního otvoru v jejím vnějším líci.

Vyvstává otázka účelu těchto neobvykle utvářených oken, která se uplatňovala v nejvyšších podlažích věže, zatímco níže položené interiéry věže nebyly původně osvětlené vůbec. Dvojice rozměrných dělových střilen nad sebou v jihovýchodní zdi věže byla vylámana dodatečně, nejspíše až koncem 15. či 16. století.⁴⁾

Věž tedy sotva mohla, přes poměrně prostorné interiéry, sloužit jako obytná, k čemuž také poukazuje absence

Obr. 3: Landštejn, komorová střilna v severovýchodní zdi velké věže (kresba J. Varhaník).

Obr. 4: Landštejn, řez severní částí jádra hradu s pohledem k severovýchodu. V horní části věže jsou schematicky zachyceny tři původní střílnové otvory, níže dvě dodatečně vylámané dělové komory (zaměření z r. 1957, podle J. Kuthana).

Obr. 5: Lucera, komorové střílny hradu Friedricha II. V pozadí část anjouovské městské hradby, na šijové straně ostrožny s nárožní válcovou věží (foto J. Varhaník, 1995).

stop po jakémkoli otopném zařízení či jiného vybavení, které by mohlo svědčit o její obytné funkci. Lze tedy mít za to, že věž byla, na rozdíl od druhé, obsahující kapli, vyhrazena výhradně k obraně.⁷ Nápadná odlišnost od úzkých větracích okének bergfritů našich hradů, jimiž až na vzácné výjimky není možný přímý výhled ven, poukazuje k hypotéze, zda nešlo o zařízení umožňující postřelovat okolí hradu z ručních mechanických zbraní, tedy luků nebo kuší, a zda tedy nejde o komorové střílny, určené k aktivní obraně. Pochybnosti by mohla vzbuzovat okolnost, že nejde o ucelený systém a rovněž velká výška těchto otvorů nad terénem neumožňovala, zejména na severovýchodní straně, kde se terén směrem od hradu výrazně svažoval, postřelování bezprostředního okolí úpatí věže. Nicméně vytváření otvorů vykazuje s komorovými střílnami západoevropských a jihoevropských fortifikací nápadně shodné rysy.

Ve střední Evropě jsou ve 13. století fortifikace zařízené pro aktivní lukostřeleckou obranu velmi vzácné, nicméně některé pozoruhodné příklady lze vysledovat v rakouských zemích, kam proniká i myšlenka hranolové věže výrazně vystupující z obvodu hradu a související s kurtinami pouze svým jediným nárožím, užitá na vodním hradě Asparn.⁸

Na rozdíl od vzácných střeoevropských příkladů nacházíme téměř masové užití střílen pro lučištníky ve vybavení hradů sicilského království, budovaných císařem Friedrichem II., přičemž kupodivu není vůbec rozhodující, zda jejich dispozice umožňuje díky předstupujícím věžím flankování či nikoli. Obzvláště instruktivním příkladem, kde lze srovnat komorové střílny štaufské produkce z 1. poloviny 13. století a francouzský import z jeho 2. poloviny na jediné lokalitě, je zřícenina Friedrichova hradu a k němu později připojené městské opevnění v Lucere.⁹

Podoba z větší části zbořeného hradu, resp. opevněného císařského paláce je poměrně dobře rekonstruovatelná podle kreseb, na nichž Jean Desprez zachytil v r. 1778 ještě část zdíva stojícího v plné výši. Ve zde sledovaných souvislostech ovšem není rozhodující bizarní dispozice budovy, jen obtížně typologicky definovatelná snad jako jakýsi donjon na stylobatu s vnitřním dvorkem, ale dodnes dobře zachovaná vnější zeď jakési kasetmaty ve stylobatu, která se na-

venek otvírala v pravidelných rozestupech komorovými střílnami, prakticky identickými s oněmi identifikovanými na jihočeském Landštejně. Vzhledem ke čtvercovému půdorysu budovy nepřicházelo flankování samozřejmě vůbec v úvahu.

Po anjouovské invazi a pádu štaufské moci došlo k výstavbě pozoruhodného městského opevnění s dvojicí válcových věží na nejvíce exponovaných nárožích, pětibokými britovými věžemi na šijové straně a hranolovými věžemi na zbývajících stranách jeho obvodu. Všechny tyto věže jsou opatřeny komorovými střílnami, jejichž parapety jsou strmě sklopeny dolů a dovolují střelbu co nejbližší k patě fortifikace.¹⁰ Navenek se otvírají úzkými, avšak několik metrů vysokými otvory s charakteristickým trojúhelníkovitým rozšířením při parapetu. Stejnými střílnami byl vybaven i zaniklý ochoz kurtin, kde se z nápadně vysokých střílen

Obr. 6: Lucera, destruovaná věž anjouovského městského opevnění (foto J. Varhaník, 1995).

zachovaly pouze tyto spodní části, jejichž parapety z tesaného kamene nápadně kontrastují s okolním cihlovým zdívem hradby.

Na základě dosavadní úrovně poznání českých fortifikací 13. století je tedy třeba konstatovat, že předpokládaný import francouzského kastelu zřejmě nepronikl do tehdejšího českého království v dostatečně komplexní podobě, neboť uvedený typ střílen zde zatím zjištěn nebyl, jakkoli do nedalekého sousedství českých zemí ojediněle tyto vymoženosti pronikly.¹¹⁾

Naopak zjištěné prostředky aktivní lukostřelecké obrany na Landštejně zjevně nejsou francouzské provenience, a je třeba odvozovat je tedy odjinud, neboť užití těchto střílen zajisté nelze přisuzovat invenci domácího prostředí. V této souvislosti se tedy jeví ještě pozoruhodnější doposud nevyřešená otázka původu neobvyklé dispozice tohoto pozdně románského hradu. D. Líbal v nepublikovaném elaborátu stavebně historického průzkumu SÚRPMO právem odmítl její v literatuře předpokládaný „typologicky bavorský původ“ a zdůraznil, že Landštejn nemá přímé analogie ani v zamích rakouských, ani v Bavorsku.¹²⁾ Není vyloučeno, že východiskem importu těchto zařízení do přemyslovských Čech mohlo

být sicilské království.

Vzhledem k tomu, že obě mohutné věže Landštejna vystupují alespoň na severovýchodní a severozápadní straně z obvodu hradu, nabízí se hypotéza, zda po stránce typologické doposud známým vývojovým souvislostem vymykající se Landštejn není vzdáleným a rustikalizovaným ohlasem císařského hradu Gioa del Cole, vyznačujícího se rovněž dvojicí masivních hranolových věží, jejichž bosáž stejně jako bohatší vybavení ovšem Landštejn postrádá.¹³⁾

Aplikace pouhé trojice střílen umístěných na vrcholu věže poukazuje k tomu, že tyto prvky mohly být sice importovány v podobě odpovídající svým vzorům, avšak jejich v domácím prostředí poněkud neobvyklé poslání nebylo zcela pochopeno.

POZNÁMKY

- 1) K této problematice zejména T. Durdík, *Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa*, Praha 1994, české doplněné vydání *Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě*, Praha 1998. Dále viz recenzi D. Líbala, *Středověké hrady kastelového typu*, ZPP LV/1995, s. 408 - 410. Obecně k flankovacím systémům sr. V. Razím, *K počátkům flankovací soustavy v české pevnostní architektuře*, Zprávy památkové péče 1993, s. 81 - 88. K utváření střílen a režimům střelby sr. Viollet le Duc, *Encyclopédie Médiévale*, Tome I, Architecture, ed. Georges Bernage, Bayeux 1978, s. 593 - 596. Střílny pro mechanické zbraně ovšem nejsou, stejně jako samotný flankovací systém, francouzským vynálezem, ale mají svůj původ rovněž v antice. Na komorové střílny v Aureliánových hradbách Říma upozorňuje O. Piper, *Burgenkunde*, München und Leipzig 1905, s. 309 a ve 12. kapitole uvádí některé středověké příklady.
- 2) T. Durdík - P. Chotěbor, *Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století*, AH 18/93, s. 225 až 237 a tam uvedená literatura.
- 3) V. Razím, *Nové poznatky z opravy Křivoklátské věže*, Průzkumy památek I/1994, s. 55 - 76. Od francouzských donjonů odvozuje velkou věž Křivoklátské T. Durdík, *Grosser Turm der Burg Křivoklát und seine genetischen Zusammenhänge*; in: *Castellologica bohémica I*, 1989, s. 15 - 34. Komorová střílna, otvírající se navenek nepříliš vysokým otvorem se také uplatňuje v suterénu Pikartské věže v linii městského opevnění při hradu v Ústěku. Ta je však považována až za dílo Václava Cardy z Petrovic z doby po r. 1428. M. Far-ka, *Město Ústěk a jeho stavební vývoj*, ZPP XXI, 1961, s. 9 - 20. T. Durdík, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995, s. 298, považují vlastní hrad za stavbu doby Václava IV. Vedle toho bylo zjištěno několik

Obr. 7: Lucera, fragmenty střílen pro lučištníky ve věži městského opevnění (foto J. Varhaník, 1995).

poměrně vysokých střílen v městských opevněních, avšak jde o ojedinělé případy. Na válcové věži Brodské brány v Čáslavi se otvírá nápadně vysoký střílnovitý otvor s prostornější špaletou, avšak nelogicky se v horní části mírně rozšiřuje a dokonce vrcholí slepou hrotitou kružbou. Podobně snímek zbořeného Bobnické brány v Nymburce, publikovaný E. Bernauem, zachycuje v zázdivce původně dovnitř otevřenou bránu poměrně vysoký a úzký otvor, jehož vnitřní utváření ovšem není známo. V. Razím, Kolín, Čáslav, Nymburk, městská opevnění posledních Přemyslovců v Čechách, Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století, České Budějovice 1977.

- 4) Zaměření z r. 1957 z archivu Státního ústavu památkové péče, publikované J. Kuthanem, Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století, České Budějovice 1977.
- 5) L. Lancinger, D. Libal, M. Heroutová, A. Lišková, Hrad Landštejn, nepublikovaný elaborát stavebně historického průzkumu ŠÚRPMO 1980, s. 268.
- 6) J. Varhaník, Kotnovská věž v Táboře, Průzkumy památek II/1997, s. 54.
- 7) Tato skutečnost nabádá k opatrnosti při klasifikaci některých hůře dochovaných věží jako obytných jen na základě poněkud většího vnitřního prostoru.
- 8) M. Plaček, Hrad v hrzených moravských městech, Archaeologia historica 22/1997, s. 199 - 215.
- 9) C. A. Willemssen, Die Bauten Kaiser Friedrich II. in Süditalien, Die Zeit der Staufer III, s. 143 - 163; A. Tuulse, Burgen des Abendlandes, Wien-München 1958, s. 83 - 85.
- 10) Ve francouzské stavební produkci se samozřejmě vyskytují i komorově lukostřelecké střílny se zvýšeným parapetem a otvírající se tedy navenek nižšími otvory, než je typ uplatněný v Luceře. Zvýšený parapet mají např. střílny britových hradebních věží, dodatečně připojených ve 13. století ke starší hradbě známého donjonu v Loches. Jean Valléry-Radot, Loches, Paris 1954. Pozoruhodné je situování střílen do osy britu, stejně jako je tomu u pětibokých věží v Luceře, ovšem zřejmě nelze uvažovat o bezprostřední souvislosti obou staveb. Naproti tomu nepočtená větrací okénka nárožních válcových věží v Luceře mají špalety zevnitř strmě stoupající vzhůru, aby se mohly otvírat v úrovni vnějšího lince zdí a co nejvýše. Obdobně vedené otvory zaznamenáváme na pozoruhodném bergfritu hradu Žulová (Frydberk), okr. Jeseník. Obecně lze konstatovat, že vnitřnímu vybavení bergfritů našich hradů nevěnovala dosavadní literatura náležitou pozornost.
- 11) Vysokými lukostřeleckými střílnami je vybavena Videňská brána v Hainburgu. J. Kuthan, Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku, Praha 1991, s. 98 - 101.
- 12) Viz pozn. 5, s. 311. Tato skutečnost nabádá k opatrnosti při klasifikaci některých hůře dochovaných věží jako obytných jen na základě poněkud většího vnitřního prostoru.
- 13) V dosavadní literatuře byla otázka možného ovlivnění přemyslovských hradů stavbami Friedricha II. v sicilském království posuzována ve značně abstraktní podobě. V této souvislosti lze souhlasit s T. Durdíkem, K původu kastelů středoevropského typu, AH 14/1989, s. 233 - 255, že Friedrichovy hrady nenáležejí jednotnému typu, ale naopak představují po stránce typologické dosti široké spektrum. Srovnáme-li však některé domácí lokality s konkrétními staufskými protějšky, a to nejen co do dispozice, ale také co do umístění v terénu, nelze než konstatovat v některých případech zarážející podobnost. Hrad Špilberk má téměř shodné rozměry jako Castel Lagopesole a je stejně situován na izolovaném strmém kopci. Gravina di Puglia na nízkém, nevýrazném ostrohu se nápadně blíží obdobně v terénu položenému obdelnému jádru hradu Kamýka nad Vltavou. J. Varhaník, K původu stavebního typu hradu Špilberka, AH 23/98, s. 383 - 390.

SPÄTROMANISCHE SCHIESSKAMMERN DER BURG LANDŠTEJN

Der große viereckige Turm der Burg Landštejn (Landstein - Bez. Jindřichův Hradec [Neuhaus]) aus der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts enthält in seinen oberen Geschossen eine Dreizahl der in Böhmen ungewöhnlich gestalteten Öffnungen, die von der bisherigen Literatur nicht näher beschrieben waren. Ihre Vermessung war nur sche-

matisch, denn im Inneren des Turmes befanden sich bis in die unlängst vergangene Zeit keine horizontalen Konstruktionen und seine oberen Partien waren total unzugänglich. Jene Öffnungen darf man als die in Mitteleuropa sehr seltenen Bogenscharten mit vorliegenden Kammern interpretieren.

Der Turm stellt keinen Teil eines rationell angelegten Flankiersystems dar und die Architektur der Burg zeigt keine genetischen Zusammenhänge, die zu den französischen Einflüssen hingewiesen hätten, von den die Einrichtungen zur aktiven Verteidigung in der Literatur gewöhnlich abgeleitet werden. Ähnliche Schießkammern findet man an Bauten von Friedrich II. im sizilianischen Königreich. Es ist nicht ausgeschlossen, daß die südböhmische, typologisch sich allen bekannten mitteleuropäischen Zusammenhängen entziehende Burg Landštejn einen entlegenen Nachhall eben dieser staufischen Baukunst darstellen mag, ähnlich wie die mährische Burg Spielberg das Grundrißschema des castel Lagopesole, einer Burg des Friedrich II., in gleichen Maßen wiederholt. Die Anwendung der im Artikel beschriebenen schartenartigen Öffnungen mag - mit Rücksicht zu ihrer Lokalisierung und geringen Zahl - ein mißverständlicher Import aus dortigem fortgeschrittenen Milieu sein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Landštejn (Landstein), eine Schießkammer in der Nordostmauer des großen Turmes. (Aufnahme J. Varhaník, 1997)

Abb. 2: Landštejn, Ansicht von Nordosten. (Vermessung aus dem J. 1957, nach J. Kuthan)

Abb. 3: Landštejn, eine Schießkammer in der Nordostmauer des groben Turmes. (Zeichnung von J. Varhaník)

Abb. 4: Landštejn, Schnitt durch den Nordteil des Burghornes mit Blick gegen Nordosten. Der obere Teil des Turmes mit drei schematisch eingezeichneten schartenartigen Öffnungen, niedriger zwei nachträglich ausgebrochene Geschützkammern. (Vermessung aus dem J. 1957, nach J. Kuthan)

Abb. 5: Lucera, Schießkammern der Burg des Friedrich II. Im Hintergrund ein Teil der anjouischen Stadtmauer an der Halsseite der Felsenzunge mit einem runden Eckturm. (Aufnahme J. Varhaník, 1995)

Abb. 6: Lucera, zerstörter Turm der anjouischen Stadtbefestigung. (Aufnahme J. Varhaník, 1995)

Abb. 7: Lucera, Fragmente der Bogenscharten in einer Stadtbefestigung. (Aufnahme J. Varhaník, 1995)

(Übersetzung J. Noll)

KOSTEL VŠECH SVATÝCH v HORŠOVĚ

ZDENĚK PROCHÁZKA

Kostel Všetech svatých v Horšově (okr. Domažlice) je v literatuře zmiňován poměrně často. Zájem odborné veřejnosti se především soustředil na románské konstrukce kostela (Mencl, Benešová, Soukupová 1978, s. 45; Libal 1995, s. 286). Gotickou stavební etapou kostela se naposledy zabýval D. Libal (1995, s. 286). Vzácně dochovanému gotickému krovu nebyla zatím literaturou věnována zasloužená pozornost.

Při prohlídce kostela v r. 1998 byly objeveny některé nové informace, které do určité míry doplňují, v některých případech i podstatně mění naše dosavadní poznatky o stavebním vývoji a podobě tohoto kostela.

Krajina v okolí Horšova náležela od nepaměti pražskému biskupství. První písemná zmínka o Horšově je kladena do let 1182 - 1192. Tehdy byl správcem zdejšího bis-